

Вадим ПРОКОПОВ,

orcid.org/0000-0001-5120-9419

аспірант кафедри історії України Дніпровського національного університету ім. Олесь Гончара
Науковий співробітник Інституту суспільних досліджень
(Україна, Дніпро) vadim.prokopov@gmail.com

СТАВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПОВСТАНЦІВ ЗАКЕРЗОННЯ ДО ЄВРЕЇВ: КОНТЕНТ-АНАЛІЗ МЕМУАРНИХ ДЖЕРЕЛ

У статті автор досліджує ментальні стереотипи членів ОУН та УПА на Закарзонні (1944 – 1947 рр.) щодо представників єврейської національності. До широкого масиву мемуарних джерел українських повстанців та підпільників застосовується інструментарій контент-аналізу для виявлення внутрішніх, прихованих, завуальованих чи непомітних при звичайному дослідженні ставлень членів українського визвольного руху до євреїв. Автору вдалось провести процедури контент-аналізу, виявити основні категорії у ставленні повстанців до євреїв: нейтральне, позитивне та негативне. Зроблений аналіз та інтерпретація отриманих даних. Можна сказати, що внутрішнє ставлення членів ОУН і УПА до євреїв було у загальній масі нейтральним. Позитивних та негативних ставлень майже порівну, на рівні 14 та 16 відсотків відповідно.

Ключові слова: ОУН, УПА, Закарзоння, євреї, контент-аналіз, мемуари

Vadim PROKOPOV,

Postgraduate student of the Department of Ukraine's History of Ukraine Oles Honchar Dnipro National University
Researcher at the Institute for Social Studies
(Ukraine, Dnipro) vadim.prokopov@gmail.com

THE ATTITUDE OF UKRAINIAN INSURGENTS OF TRANS-CURZONIA TOWARDS THE JEWS: A CONTENT-ANALYSIS OF MEMOIR SOURCES

The article deals with mental stereotypes of the members of the Organization of Ukrainian Nationalists and the Ukrainian Insurgent Army concerning the representatives of Jewish nationality within the territory of Trans-Curzonina (1944 – 1947). The main thesis of the article is to investigate the internal attitude of the Ukrainian insurgents towards the Jews using methods of a content analysis.

The article is based on a wide base on sources mostly personal origin, the memoirs and diaries of UPA's companies. A brief review of historiography and historical sources are represented also. The author starts with telling about few theoretical remarks about method of content-analysis in studying history. Most of contemporary research papers are about the study of external questions on the relationship between Ukrainians and Jews during the Second World War: For example, historians explore the official policy of OUN towards the Jews or studying on participation of Jews in the Ukrainian insurgent movement.

The author managed to conduct the content analysis procedures, to identify the main categories in relation of the underground movement members towards the Jews: neutral, positive and negative. The article provides analysis and interpretation of the received data. It can be argued that the internal attitude of members of the OUN and UPA to the Jews was generally neutral. Positive and negative attitudes are almost equal, at the level of 14 and 16 percent, respectively.

The author says that the vast majority of references about Jews in the memoirs of OUN and UPA members in Trans-Curzonina region are presented in a neutral context. From the point of view of statistics, it can be said that the attitude of Ukrainian insurgents to Jews was neutral in 70% of cases.

It is stressed that the most of the negative contexts are related to the cases when the Jews were on the side of the main opponents of Ukrainians – Polish or Soviet occupiers. The frankly hostile posture of insurgents to the Jews was rather rare and is more likely related to national stereotypes. The same can be said about the contexts that are in the plane of marking Jews as «different». The spoken phrases among Ukrainians «as Jews», «in Hebrew way» indicate something wrong is not normal.

Positive attitude to the Jews are also scrutinized here. Ukrainian insurgents often determine Jews as smart, intelligent people, effective in any case for which they are taking. Jewish doctors are treated as an integral part of the rebel community.

In conclusion, the author has emphasized that the total number of the citation of the Jews in the insurgents' memoirs is small in comparison with that of the Poles and Russians. The mentioned number of Jewish references in the entire processed sources is 217. In the meanwhile, the Poles and Russians are mentioned several hundred times by each individual author.

Key words: UPA, OUN, Trans-Carpatia, Jews, content-analysis, memoirs,

Постановка проблеми. Різні нації неоднозначно ставляться до історичної спадщини руху УПА і ОУН. Часто історія повстанців стає причиною тривалих історичних заполітизованих баталій. Деякі історики закидають повстанцям ненавистницьке ставлення до представників інших національностей, особливо до євреїв. Ця теза активно використовується в антиукраїнській пропаганді. Наше дослідження покликане дослідити цю тематику з середини, спробувати дізнатись, яким насправді було ставлення повстанців та підпільників до єврейського населення з допомогою методів контент-аналізу.

Хронологічні рамки нашого дослідження задані особливістю мемуарних джерел. Хоч основна фаза існування на Закарпатті українського визвольного руху була в межах 1944 – 1947 рр., людські ментальні стереотипи є доволі стійкими та складаються у дитинстві та молодому віці. Після визвольних змагань багато членів ОУН і УПА потрапили в полон та перебували в ув'язненні, хтось потрапив на еміграцію. Можна сказати, що їх особиста боротьба відтепер перейшла в іншу фазу, і внутрішнє ставлення до інших націй змінювалось поступово. Водночас ми розуміємо, наскільки обережними варто бути з мемуарами, які не є щоденниками, що народжуються синхронно з подіями, а створюються після подій, коли на автора цілком може впливати інший контекст.

Часові рамки, у яких ми досліджуємо відношення до євреїв у мемуарах – 1930 – 1950-і рр. Саме факти зустрічей, відношень та взаємодії, навіть опосередкованої, членів ОУН і УПА з євреями у роки дитинства, визвольної боротьби та одразу після них є у фокусі нашого дослідження.

Аналіз досліджень. Українська історіографія рясніє дослідженнями про складні україно-єврейські відносини. Переважна більшість вчених веде дискусію у площині розбору зовнішньої, організаційної політики ОУН та УПА щодо євреїв. Такий ракурс заданий у роботах сучасних українських істориків (Гон, 2005), (Гон, 2006), (В'ятрович, 2006), (Федик, 2010). Інша умовна частина дослідників намагаються знайти приклади, коли євреї отримували допомогу від українців чи взагалі перебували в лавах УПА. На цю тему багато науково-популярних статей у мережі інтернет (Гінда, 2016), (В'ятрович, 2011). Однак, досі нема досліджень про внутрішнє, суб'єктивне ставлення учасників руху УПА і ОУН до євреїв. У цій справі може сильно допомогти метод контент-аналізу в застосуванні до джерел особистого походження повстанців та підпільників.

Сутність контент-аналізу полягає в знаходженні ознак, які можна легко порохувати, що часто повторюються і відображають певний зміст. В такому разі «якість» стає кількісною та вимірюваною (Бородкин, 1986: 9). Головним плюсом цього методу є його емпірична відтворюваність – кожен може повторити і перевірити дослід автора. Для гуманітарних наук використання контент-аналізу є великою знахідкою, бо часто історики формують власну концепцію на основі окремих фрагментів з тексту джерела, кожен приходять до діаметрально протилежних висновків (Ковальченко, Бородкин, 1987: 14). Грамотно проведений контент-аналіз може також виявити приховану інформацію у джерелах, прочитати документи «між рядків». Він здатний показати такі відомості, які намагались приховати автори, або просто не помітні історикам при звичайній роботі з джерелом.

Мета статті – дослідити ментальні стереотипи українських повстанців та підпільників на Закарпатті (1944 – 1947 рр.) щодо представників єврейської національності, використовуючи інструментарій контент-аналізу.

Джерельна база – мемуари учасників визвольного руху на Закарпатті 1944 – 1947 рр. До них ми відносимо також напівофіційні денники сотень, які відображають особисте відношення повстанців до ворогів та представників інших національностей. Оскільки нашим основним джерелом є мемуарні роботи, слід їх назвати та коротко охарактеризувати.

У цій статті використано понад 30 спогадів від різних людей про український визвольний рух Закарпаття, опублікованих окремо та у мемуарних збірниках. Цю джерельну вибірку мож-

на вважати репрезентативною, бо вона представляє солідну базу мемуарів членів ОУН і УПА з різних місцевостей цього регіону – Лемківщини, Перемищини, Любачівщини, Холмщини у проміжку від 1944 до 1947 рр. Деякі з них написані під час подій, або одразу після – це спогади С. Стебельського «Хріна», О. Конопадського «Острове́рха», М. Дуди «Громенка», І. Дмитрика. До цієї категорії можна віднести напівофіційні денники сотень, у яких автори також записували свої особисті переживання (Штендера, 1986), (Штендера, 1987). Інші мемуари написані вже після переїзду у Західні країни 1960 – 1980 рр. авторами були: І. Гарасимів «Палій», Д. Грицько «Цяпка», М. Савчин «Марічка», Н. Башук «Ната Ленко», О. Плечень, Ю. Борець «Чумак», І. Кордан «Козак», І. Лико «Скала». Ще одна категорія спогадів написана колишніми повстанцями вже у 1990-тих рр. Це твори В. Галаси «Орлана», Є. Кметя, В. Чорни «Маєвого», І. Кривуцького «Аркадія», М. Терепенко «Медвідя», І. Тимочко-Камінської «Христі». Велика кількість спогадів потрапила у мемуарні збірники (Мірчук, 1957), (Гук, 1994).

Специфікою наших завдань під час проведення контент-аналізу повстанських мемуарів є зосередження на ставленні до євреїв «перед» та «під час» визвольної боротьби. Проблема в тому, що деякі учасники визвольного руху у мемуарах дають власні спостереження вже з набагато пізніших часів, і цим можуть деформувати загальну картину повстанських ставлень до людей єврейського походження. Яскравим прикладом є В. Галаса та І. Кривуцький, які писали на схилі літ і майже виключно послуговувались словом «єврей» замість переважаючого серед галичан слова «жид». І. Кривуцький цитує публіцистичні видання пізніших часів з рефлексіями щодо україно-єврейських відносин. Те саме стосується Ю. Борця, який під час свого життя у Німеччині та Австралії мав особистий досвід та ставлення до євреїв як комерційних конкурентів та представників американської адміністрації. З цих спогадів ми використали лише розділи з довоєнних та воєнних часів.

Виклад основного матеріалу. Слід одразу зазначити, що слово жид у галицькому середовищі у 1920 – 1940-і рр. не сприймалось за образливе, а було лише найменуванням етносу. Додатковим доказом того є те, що у більшості мемуарів члени ОУН і УПА використовують саме це слово, і лише В. Галаса та І. Кривуцький використовують виключно слово єврей.

За одиницю обліку ми брали одне слово – жид/єврей та похідні від них (єврейка, єврейський, єврейське, єврейська, тощо). Якщо слово траплялось кілька разів в межах одного контексту, враховується як одна одиниця обліку.

Процедура контент-аналізу полягала у виявленні ключових слів у межах 1–2 речень перед та після одиначної появи символу – назви етносу. Таким чином отримали певну кількість цитат з повстанських мемуарних джерел, які потребували первинного ознайомлення та визначення наявних у текстах категорій.

Впродовж проведення контент-аналізу ми виявили у використаних джерелах 60 згадок слова «єврей» (і похідних від нього) та 157 згадок слова «жид» (з похідними). Ми розділили контексти, у яких повстанці згадують людей єврейської національності на позитивні, негативні та нейтральні. У свою чергу, позитивні та негативні ставлення можуть мати додаткові категорії – повага, приязнь, співчуття, ворожість, зневага.

Після визначення контекстів та занесення до відповідних граф ми провели їх підрахунок. У результаті отримали наступні дані: нейтральних контекстів – 128, негативних – 29, позитивних – 25. 35 згадок є повторами та знаходяться в межах інших контекстів тому ми їх не враховували.

Перейдемо до аналізу отриманих даних. У переважній кількості випадків євреї згадуються у **нейтральних контекстах** – констатація факту їх існування, сусідство, побутові контакти. Наприклад: «Мешкали в нас також жиди, три родини. Дві з них ще перед війною виїхали в Буківсько, де жидів було дуже багато» (Гук, 1994: 38); «Корінними жителями були українці, але жило там також кільканадцять старих польських родин і трохи жидів, розмовною мовою яких до Першої світової війни була українська» (Савчин, 1995: 20); «кусень цього лісу був колись власністю жида Янкеля Мецца, звідси й пішла його назва» (Плечень, 1987: 89). Випадки, коли німці репресували євреїв досить часто описуються так само нейтрально з позиції спостерігачів. З досліджуваних нами джерел можна сказати, що для українців трагедія євреїв була чужою проблемою і сприймалась як щось зовнішнє, стороннє. «Близько 260 SS-манів оточили гетто, забрали всіх євреїв і погнали їх пішки під конвоєм до Белзця – це кілометрів вісім від Любичі. Хто чинив

опір або втікав, того розстрілювали на місці» (Кордан, 2006: 47); «Неважко було догадатися, що гестапівці таким способом забирають євреїв із їхнього гетто і вивозять кудись на страту» (Галаса, 2005: 39).

Негативне ставлення. Більш цікава ситуація з негативними контекстами. Ми поділили їх на категорії – ворожість та зневага. Наводячи факти з дитячих років, українські повстанці зазвичай згадують євреїв у контексті давніх «визискувачів» та «поневолювачів». Як приклад приведемо цитати: «у свою церкву Богові молитися жид нас впускав за відповідну оплату»; «Майже всі маєтки держали поляки і жида, а тамтешні люди працювали в їх маєтках запівдарма» (Лико, 2002: 552). «Як і всюди, так і в нас, діти кричали часом: «Жид! Бий жида!», хоч це й не означало якоїсь великої ворожнечі до них, бо старші так ніколи не казали» (Гук, 1994: 40), – пояснюваль-но-виправдовуючим словам автора цитати не дуже віриться, бо навряд чи у дітей такі гасла могли виникнути нізвідки. У довоєнний час єврейське населення сприймалося також як економічні конкуренти: «Жида, які були власниками близько дев'ятдесятьох відсотків усіх міст і всієї торгівлі у Польщі, платили найменші податки, завдяки масовому хабарництву» (Борець, 1986: 18); «... нарешті заснував тато також касу Райффайсена й кооперативу, бо ж треба було «делікатно» зліквідувати жидівську корчму» (Гук, 1994: 98).

На початку Другої світової війни під час радянської окупації Західної України євреї сприймалися українськими повстанцями не тільки в якості помічників окупантів – більшовиків, але й як головні організатори ворожої комуністичної влади: «Створена окупаційна міліція організовувалась майже з поляків та жидів» (Кметь, 2000: 17); «комунізм на Україну принесли більшовики, очолювані євреями» (Кривуцький, 1999); «тоді ми всі були переконані, що Радянський Союз – це витвір лише євреїв» (Кривуцький, 1999); «всю владу по містах перебравли євреї: різні комітети, міліція з червоними пов'язками на руках, перевірки людей на базарах, дорогах, вокзалах, розподіл продуктів, товарів зі складів. Звичайно, ділили все насамперед поміж своїми. Це викликало нерідко антисемітські настрої, тим паче, що євреї всюди самовпевнено заявляли: «Наші прийшли. Тепер наша влада»» (Кривуцький, 1999). Євреї для повстанців були й активними діячами ворожих (радянських чи польських) військових формувань, «банд» та каральної системи: «одного жида ... міг бути замаскованим розвідником» (Цяпка, 1975: 243), «більшовицька розвідка за кордоном спиралась переважно на євреїв» (Кривуцький, 1999); «головний слідчий (прокурор), жид, потвора висока на 190 сантиметрів, вагою до 120 кілограмів» (Лико, 2002: 341); тюремний наглядач – «Дизман жид... Тим більше, що він "лівий", що означало – донощик» (Лико, 2002: 436). Таке відношення відбилось й у символічному просторі. У різдвяних вертепах персонаж жида був уособленням працівника НКВД (Кметь, 2000: 98).

Доволі примітним є почуття зневаги до євреїв серед українських повстанців і підпільників. Порівняння з жидом завжди означає щось смішне, іронічне, неправильне, «не таке як треба»: «Це було смішно, бо ставлення Байдака до дівчат було таке ж, як жида до ковбаси» (Стебельський, 2000: 406); «а я у своїх мотузяних стременах підскакував, як жид, що перший раз нісся на хребті коня» (Лико, 2002: 127); «жидівський спосіб торгування дуже сповільняв процес закупу. Майже кожен рік покупці могли купити за половину жаданої жидом ціни» (Борець, 1986: 16); «селяни при появі повстанської сотні могли вчинити «потішний "жидівський гармідер"» (Штендера, 1986: 162); «ось я знову в дорозі, мандрую від села до села, як вічний жид» (Цяпка, 1975: 166).

Елементи зневажливо-презирливого ставлення могли проявитись й у начебто описових контекстах: «І в той час, коли ми боролися з ворогом, вони (*мельниківці – Авт.*) забавлялись із жидівочками» (Цяпка, 1975: 147); «чота підсунулась під мельниківський табір, роззброїла вартових, а провідників накрила разом із жидівочками» (Цяпка, 1975: 35). З тексту джерела не відомо, чи це були жінки легкої поведінки, чи прості дівчата, але факт їх національної приналежності автор вживає у зневажливому тоні. Про разючу «нечистоплотність» євреїв пише Іван Кривуцький, хоч і вводить ремарку, що причиною скоріш за все була бідність. Це, очевидно, його дуже вражало, бо цей факт він оповідає в двох місцях власних спогадів: «мені давали кілька повісток, щоб рознести в єврейському кварталі, який називали "жидівським містом". Це була найбрудніша частина Перемишля» (Кривуцький, 1999); «У Перемишлі квартал, який називали жидівським мі-

стом, люди обходили здалека. Там завжди стояв страшний сморід, вулиці і тротуари засмічені» (Кривуцький, 1999).

Примітно, що повстанці мали загальне уявлення про євреїв під час нацистської окупації як про сумирних жертв: «Восени 1941 починають зганяти євреїв до гетто. Ті йдуть спокійно, покірно, наче приречені, чи заморожені. Жодного опору, спроби втікати» (Кривуцький, 1999). У багатьох мемуарах ми бачимо євреїв в уявленні українських повстанців в образі жертв, що лише зустрічали жакливу долю, не чинячи спротиву. Жодної згадки про опір власним катам.

У зв'язку з цим є дуже цікавий випадок з тюремного ув'язнення колишніх повстанців. У польській тюрмі адміністрація іноді вчиняла жорстокі побиття в'язнів. Під час одної з таких кривавих акцій один з українців, за словами М. Терефенка, вигукнув: «Хлопці! Не даймося позабивати. Ми не є жида» (Лико, 2002: 521). Ми можемо класифікувати цю цитату як контекст певної зневаги. Поданий фрагмент дає нам підставу говорити також про власну ідентифікацію українців – колишніх учасників збройного підпілля. У порівнянні з євреями колишні вояки УПА не хотіли спокійно терпіти наругу над собою.

Позитивне ставлення. При класифікації позитивних контекстів ми поділили їх на повагу, приязнь та співчуття.

Євреї були для українських повстанців у довоєнні часи сусідами, знайомими, приятелями: «нам часто допомагав жидок, який мав склад штучних добрив і скуповував збіжжя. Він був приятелем мого діда й тата і часто гостив їх чайком чи горілкою, коли вони були в місті. Жидок був поважний і розумний. Часто заходив до нас на політичний балак. За його фінансову, час від часу, допомогу ми були дуже вдячні, і щойно за кілька років батько сказав мені, що за цю допомогу він за нас ручився» (Борець, 1986: 22); «Я приятелював також з його синами. З ними часто ходив до молодечого жидівського клубу, який на той час був досить добре вивінований спортовим приладдям. Одного разу, коли рабін мав якусь лекцію, мене з клубу випросили» (Борець, 1986: 22). Те саме могло відбуватися й після війни: «Однак ждав там приятель: жид Гаскель. Він зразу запросив нас у ресторан. Пообідали й випили по «сто грам горілки» (Гук, 1994: 372).

Природньо, якщо людина є тобі тією чи іншою мірою близькою, ти співчуваєш їй, коли вона потрапляє у біду. Співчутливе ставлення до євреїв не було чужим українським повстанцям: «Страшенно бідують утікачі з Австрії – євреї з вищою освітою. Не можуть знайти праці, бо не знають мови» (Кривуцький, 1999); «Трагічна була доля жидів у Перемишлі» (Борець, 1986: 32); «Жило їх по кілька родин в одній кімнаті. Ніколи не забуду, як старенький жидок молот зерна пшениці на маленькому млинку до кави» (Борець, 1986: 33). Врешті повстанці висловлювали своє обурення звірствами нацистів. Співчуття іноді було підкріплене й реальною допомогою: «Від батьків я одержував муку, хліб, масло та інші харчі, які передавав Іцкові та його родичам. Щойно тепер я міг бачити нужду жидів» (Борець, 1986: 33).

В мемуарах українських повстанців можна знайти й симпатію до людей єврейського походження, в першу чергу за їх добрі «людські» риси: «узявши собі за жінку Рифку, гарну жидівку» (Гук, 1994: 372); «Називав його просто – пане доктор» (Кордан, 2006: 47); «досить спокійний та розумний жид Хаїм» (Борець, 1986: 32); «лікар був єврей, чоловік розумний і з великим досвідом» (Кордан, 2006: 47). Риси характеру окремих євреїв так і цілої спільноти викликають повагу з боку учасників українського визвольного руху: «Молодий жид, син редактора з Відня, учився завзято російської мови, бо не любив гаяти часу» (Гук, 1994: 160); «Живучи між ними, я бачив жидівське завзяття. Коли жид береться до своєї вимріяної професії чи торгівлі, він поринає у неї усім своїм еством» (Борець, 1986: 22); «Поляки дуже часто знущались над євреями і тягали хлопців за пейси, скидали з голови шапочки-ярмулки, а дівчатам теж не давали проходу. Не піддавався їм тільки один Симон Спектор» (Кривуцький, 1999).

Євреї навіть у дуже своєрідних відносинах ув'язнений-наглядач або озброєний-беззбройний може в очах повстанців залишатися людиною, а не лише ворогом: «Інші в'язні казали, що він жид, але мені це не перешкоджало. Навпаки, я відчував, що керівник ставився до мене щиро, по-людяному» (Лико, 2002: 433); «Найлюдянішими з відділових були: жид Домбровські і Окопські» (Цяпка, 1975: 379); «по-людяному переконує нас» (Ната Ленко, 1999: 52).

Найбільш цікавими для нас є випадки, коли воїни УПА і підпільники ОУН трактують єврея «як свого» – побратима у боротьбі. Хоч таких згадок у загальній масі небагато, але вони вельми показові: «проявив бойові прикмети і заслужив повне довір'я серед повстанців» (Кметь, 2000: 191); «колись служив в українській армії і прищепив своєму синові любов до української історії і культури» (Кметь, 2000: 191); «зробив багато добра для школи “Олені” та взагалі для УПА» (Гарасимів, 1999: 34). Хоча є на нашу думку доволі цікава цитата: «Другий лікар був дантистом. За національністю також жид. Високий на зріст, рудий. Хто попався в його руки, то вже не було спасіння. Ловив він голову пацієнта під пахву, й за секунди болячий зуб вже лежав на столі» (Гарасимів, 1999: 35). Автор не без деякого гумору все ж говорить про користь від нещадного доктора, хоч і болючу.

Частими є згадки про лікарів євреїв в УПА, але у переважній більшості вони є лише констатуючими, й ми віднесли їх до нейтральної категорії: «Серед лікарів були німці та жидаї» (Борець, 1986: 168). «Лікарів у таборі було обмаль. Серед них було троє жидів, в тому одна жінка, а серед медсестер також були дві жидівки. Кличок їх вже не пригадую, але пам'ятаю, що вони були знайомими деяких наших стрільців з передвоєнних часів» (Дмитрик, 1992: 20).

Висновки. Таким чином, можна підбити деякі підсумки нашого дослідження. Переважна більшість згадок євреїв у мемуарах членів ОУН і УПА на Закарпатті подана у нейтральному контексті. Тобто у статистичній площині можна сказати, що ставлення повстанців до євреїв була у 70 % випадків нейтральним. 16 % приходить на негативне та 14 % на позитивне ставлення.

Якщо подивитись у розрізі категорій то більшість негативних контекстів пов'язані з випадками, коли євреї виступали на боці головних супротивників українців – польських чи радянських окупантів. Відверто ворожою постава повстанців до євреїв була доволі рідкою і радше пов'язана з національними стереотипами. Те саме можна сказати про контексти які проходить у площині маркування євреїв як «інакших». Самі розмовні фрази серед українців «як жид», «по-єврейські» позначають щось не правильне не таке як слід.

Аналізуючи позитивне ставлення варто відмітити, що євреї дуже часто визначаються повстанцями як розумні, кмітливі люди, ефективні у будь-якій справі за яку беруться. Євреї-лікарі трактуються як невід'ємна частина повстанського середовища.

Варто відмітити, що загальна кількість згадувань євреїв у мемуарах повстанців невелика порівняно з поляками, росіянами. Наведена кількість згадок євреїв у всьому опрацьованому джерельному масиві – 217. Тоді як поляки та росіяни кожним окремим автором можуть згадуватись кількості разів. Причина такого перекошу очевидна – євреї на момент визвольної боротьби вже були майже винищені нацистами. З проведеного дослідження можна сказати, що євреї не були супротивником для ОУН і УПА, а радше сприймалися на побутовому рівні як «інші» та «чужі».

Наша невелика розвідка є частиною великого дослідження, присвяченого ставленням повстанців Закарпаття до представників інших націй, яка в свою чергу є частиною дисертаційної роботи про повсякденні практики повстанців Закарпаття. Використання контент-аналізу у вивченні відношень до євреїв можна продовжити, застосувавши його до всього масиву наявних мемуарних джерел українського визвольного руху 1940 – 1950-х рр.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

- Борець, 1971 – Борець Ю. УПА у вірі боротьби. Видавництво центральної управи спілки української молоді. Лондон, 1971. 313 с.
- Борець, 1986 – Борець Ю. З найкращими. Лондон: Українська Видавнича Спілка, 1986. 384 с.
- Бородкин, 1986 – Бородкин Л. И Контент-анализ и проблемы изучения исторических источников // Математика в изучении средневековых повествовательных источников. Издательство: Наука, 1986. С. 8–30.
- В'ятрович, 2006 – В'ятрович В. Ставлення ОУН до євреїв: формування позиції на тлі катастрофи. Львів: Видавництво «Мс», 2006. 144 с.
- В'ятрович, 2011 – В'ятрович В. Повстанський Гаврош Мандик Хасман. Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/06/8/41955/>
- Галаса, 2005 – Галаса В. Наше життя і боротьба. Спогади. Львів: Вид-во «Мс», 2005. 272 с.
- Гінда, 2016 – Гінда В. Євреї в УПА. Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/57351>

Гон, 2005 – Гон М. М. Из кривою на самоті. Українсько-єврейські взаємини на західно-українських землях у складі Польщі (1935 – 1939). Рівне: Волинські обереги, 2005. 192 с.

Гон, 2006 – Гон М. М. Особливості міжетнічної взаємодії в контексті політичних процесів на західно-українських землях у міжвоєнний період. Рівне: Волинські обереги, 2006. 431 с.

Громенко, 2000 – Громенко М. У великому рейді. Львів: «Атлас», 2000. 168 с.

Дмитрик, 1992 – Дмитрик І. Записки українського повстанця (У лісах Лемківщини). – Львів: «Червона Калина», 1992. – 162 с.

Гарасимів, 1999 – Гарасимів І. («Палій») З юнацьких – мрій в ряди УПА // Літопис Української Повстанської Армії. Торонто, Львів, 1999. Т. 29. 330 с.

Гук, 1994 – Гук Б. Закерзоння. Спогади вояків Української повстанської армії. Варшава. «Тирса», 1994. Т. 1. 440 с.

Йовик, 1995 – Йовик І. Нескорена армія. Київ: МП «Леся». 1995. 320 с.

Кметь, 2000 – Кметь Є. Спогади. Любачівщина на шляху боротьби. Дніпропетровськ, Видавництво журнал «Бористен», 2000. – 230 с.

Ковальченко, 1987 – Ковальченко И. Д. Бородкин Л. И. Современные методы изучения исторических источников с использованием ЭВМ. Москва, 1987. 89 с.

Кордан, 2006 – Кордан А. Один набій з набійниці. Спомини вояка УПА з куреня «Залізняка». Торонто; Львів, 2006. 243 с.

Кривуцький, 1999 – Кривуцький І. Де срібнолентий Сян пливе. – К.: Брама, 1999. Режим доступу: www.ukrcenter.com/Література/Іван-Кривуцький/24925-1/Де-срібнолентий-Сян-пливе;

Лико, 2002 – Лико І. («Скала», «Богдан») На грані мрії і дійсності: Спогади підпільника. Літопис // Української Повстанської Армії. Торонто, Львів, 2002. Т. 37. 644 с.

Мірчук, 1957 – Мірчук П., Давиденко В. «В рядах УПА» збірка споминів бувших вояків УПА. Нью-Йорк: «Дніпро», 1957. 352 с.

Плечень, 1987 – Плечень О. Дев'ять років у бункрі. Нью-Йорк: «Сучасність», 1987. 216 с.

Савчин, 1995 – Савчин М. («Марічка») Тисяча доріг // Літопис Української Повстанської Армії. Торонто, Львів, 1995. Т. 28. 620 с.

Стебельський, 2000 – Стебельський С. («Хрін»), Конопадський О. («Острроверх») Кризь сміх заліза // Літопис Української Повстанської Армії. Торонто, Львів, 2000. Т. 30. 552 с.

Тимочко, 2005 – Тимочко І. Моя одиссея. Варшава: Вид-во Український Архів, 2005. 384 с.

Федик, 2010 – Федик І. Євреї і УПА: факти, що заперечують пропаганду. Режим доступу: [https://vgolos.com.ua/articles/yevrei_i_ura_fakty_shcho_zaperechuyut_propagandu_106565.html;](https://vgolos.com.ua/articles/yevrei_i_ura_fakty_shcho_zaperechuyut_propagandu_106565.html)

Цяпка, 1975 – Цяпка Д. Горить Ліс! Лондон: Українська Видавнича Спілка, 1975. 395 с.

Чорна, 2016 – Чорна В. («Маєвий») Спогади повстанця з Любачівщини Торонто: Видавництво «Літопис УПА», 2016. Серія «Події і люди». Кн. 33. 128 с.

Штендера, 1986 – Штендера Є. Перемиський курінь; книга перша: Денник відділу «Бурлаки» (Володимира Щигельського) // Літопис Української повстанської армії. Торонто, 1986. Т. 13. 336 с.

Штендера, 1987 – Штендера Є. Перемиський курінь; книга друга: Денники й документи // Літопис Української повстанської армії. Торонто, 1987. Т. 14. 258 с.

REFERENCES

Borets, 1971 – Borets Yu. UPA u vyri borotby [UPA in whirlpool of combat]. Vydavnytstvo tsentralnoi upravly spilky ukrainskoi molodi. London, 1971. 313 s. [in Ukrainian]

Borets, 1986 – Borets Yu. Z naikrashchymy [With the best]. London: Ukrainska Vydavnycha Spilka, 1986. 384 s. [in Ukrainian]

Borodkin, 1986 – Borodkin L. I Kontent-analiz i problemy izucheniya istoricheskikh istochnikov [Content analysis and problems of studying historical sources] // Matematika v izuchenii srednevekovykh povestvovatelnykh istochnikov. Izdatelstvo: Nauka, 1986. S. 8–30 [in Ukrainian]

Viatrovych, 2006 – Viatrovych V. Stavlennia OUN do yevreiv: formuvannia pozytsii na tli katastrofy [Attitude of the OUN to Jews: the shaping of a position against the background of a catastrophe]. Lviv: Vydavnytstvo «Ms», 2006. 144 s. [in Ukrainian]

Viatrovych, 2011 – Viatrovych V. Povstanskyi Havrosh Mandyk Khasman [Insurgent Havrosh Mandyk Khasman]. URL: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/06/8/41955/> [in Ukrainian]

Halasa, 2005 – Halasa V. Nashe zhyttia i borotba. Spohady [Our life and struggle. Memoirs]. Lviv: Vyd-vo «Ms», 2005. 272 s. [in Ukrainian]

Hinda, 2016 – Hinda V. Yevrei v UPA [Jews in UPA]. URL: <https://zbruc.eu/node/57351> [in Ukrainian]

Hon, 2005 – Hon M. M. Iz kryvdoiu na samoti. Ukrainsko-yevreiski vzaiemyny na zakhidno-ukrainskykh zemliakh u skladi Polshchi (1935 – 1939) [With injustice alone. Ukrainian-Jewish relations on the western Ukrainian lands of Poland (1935 – 1939)]. Rivne: Volynski oberehy, 2005. 192 s. [in Ukrainian]

Hon, 2006 – Hon M. M. Osoblyvosti mizhethnichnoi vzaemodii v konteksti politychnykh protsesiv na zakhidno-ukrainskykh zemliakh u mizhvoiennyi period [Features of interethnic interaction in the context of political processes in the western Ukrainian lands in the interwar period]. Rivne: Volynski oberehy, 2006. 431 s. [in Ukrainian]

Hromenko, 2000 – Hromenko M. U velykomu reidi [In the great raid]. Lviv: «Atlas», 2000. 168 s. [in Ukrainian]

Dmytryk, 1992 – Dmytryk I. Zapysky ukrainskoho povstantsia (U lisakh Lemkivshchyny) [Memories of a soldier in the Ukrainian insurgent army. In the forest of the Lemko region]. Lviv: «Chervona Kalyna», 1992. 162 s. [in Ukrainian]

Harasymiv, 1999 – Harasymiv I. («Palii») Z yunatskykh – mrii v riady UPA [From youthful dreams into ranks UPA] // Litopys Ukrainskoi Povstanskoï Armii. Toronto, Lviv, 1999. T. 29. 330 s. [in Ukrainian]

Huk, 1994 – Huk B. Zakerzonnia. Spohady voiakiv Ukrainskoi povstanskoï armii [Zakerzonnia. Memoirs of the soldiers of the Ukrainian Insurgent Army]. Varshava. «Tyrsa», 1994. T. 1. 440 s. [in Ukrainian]

Iovyk, 1995 – Yovyk I. Neskorena armiiia [Undefeated army]. Kyiv: MP «Lesia». 1995. 320 s. [in Ukrainian]

Kmet, 2000 – Kmet Ye. Spohady. Liubachyvshchyna na shliakhu borotby [Memoirs. Liubachivshchina on the path of struggle]. Dnipropetrovsk, Vydavnytstvo zhurnal «Borysten», 2000. 230 s. [in Ukrainian]

Kovalchenko, 1987 – Kovalchenko I. D. Borodkin L. I. Sovremennye metody izucheniya istoricheskikh istochnikov s ispolzovaniem EVM [Modern methods of studying historical sources using computers]. Moskva, 1987. 89 s. [in Russian]

Kordan, 2006 – Kordan A. Ody nabii z nabiinytsi. Spomyny voiakia UPA z kurenia «Zalizniaka» [One Bullet in the Clip. Memoirs of a Soldier of the Ukrainian Insurgent Army]. Toronto; Lviv, 2006. 243 s. [in Ukrainian]

Kryvutskyi, 1999 – Kryvutskyi I. De sribnolentyi Sian plyve [Where silver-plated Sian float]. K.: Brama, 1999. – URL: www.ukrcenter.com/Literatura/Ivan-Kryvutskyi/24925-1/De-sribnolentyi-Sian-plyve [in Ukrainian]

Lyko, 2002 – Lyko I. («Skala», «Bohdan») Na hrani mrii i diisnosti: Spohady pidpilnyka [At the edge of a dream and reality. Memoirs of revolutionary] // Litopys Ukrainskoi Povstanskoï Armii. Toronto, Lviv, 2002. T. 37. 644 s. [in Ukrainian]

Mirchuk, 1957 – Mirchuk P., Davydenko V. «V riadakh UPA» zbirka spomyniv buvshykh voiakiv UPA [In the ranks of UPA. A collection of memories of former soldiers of the Ukrainian insurgent army]. Niu York: «Dnipro», 1957. 352 s. [in Ukrainian]

Plechen, 1987 – Plechen O. Deviat rokiv u bunkri [Nine years in bunker]. Niu-York: «Suchasnist», 1987. 216 s. [in Ukrainian]

Savchyn, 1995 – Savchyn M. («Marichka») Tysiacha dorih [The thousand of roads] // Litopys Ukrainskoi Povstanskoï Armii. Toronto, Lviv, 1995. T. 28. 620 s. [in Ukrainian]

Stebelskyi, 2000 – Stebelskyi S. («Khrin»), Konopadskyi O. («Ostroverkh») Kriz smikh zaliza [Through the laughter of iron] // Litopys Ukrainskoi Povstanskoï Armii. Toronto, Lviv, 2000. T. 30. 552 s. [in Ukrainian]

Tymochko, 2005 – Tymochko I. Moia odysseia [My odysseys]. Varshava: Vyd-vo Ukrainskyi Arkhiv, 2005. 384 s. [in Ukrainian]

Fedyk, 2010 – Fedyk I. Yevrei i UPA: fakty, shcho zaperechuiut propahandu [Jews and UPA: the facts denyin g propaganda] URL: https://vgolos.com.ua/articles/yevrei_i_upa_fakty_shcho_zaperechuyut_propagandu_106565.html [in Ukrainian]

Tsiapka, 1975 – Tsiapka D. Horyt Lis! [The forest aflame. Memoirs of UPA soldier]. London: Ukrainska Vydavnycha Spilka, 1975. 395 s. [in Ukrainian]

Chorna, 2016 – Chorna V. («Maievi») Spohady povstantsia z Liubachyvshchyny [Memoirs of an UPA soldier from Lubachiv region] Toronto: Vydavnytstvo «Litopys UPA», 2016. Seriiia «Podii i liudy». Kn. 33. 128 s. [in Ukrainian]

Shtendera, 1986 – Shtendera Ye. Peremyskyi kurin; knyha persha: Dennyk viddilu «Burlaky» (Volodymyra Shchylshkoho) [Peremysl battalion. Journals of the «Burlaka» detachment] // Litopys Ukrainskoi povstanskoï armii. Toronto, 1986. T. 13. 336 s. [in Ukrainian]

Shtendera, 1987 – Shtendera Ye. Peremyskyi kurin; knyha druha: Dennyky y dokumenty [Peremysl battalion. Book two. Journals of the «Krylach» detachment]. // Litopys Ukrainskoi povstanskoï armii. Toronto, 1987. T. 14. 258 s. [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 25.04.2018